

Tekijänoikeusjärjestelmän arviointi ja tekijänoikeuslainsäädännön kehittäminen

Vastaus Opetusministeriön lausuntopyyntöön 1.3.2007

Olen ohessa vastannut "Tekijänoikeuden suuntaviivoja" keskustelumuistiossa (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:18) esitettyihin kysymyksiin, sikäli, kun minulla on asian suhteen yksityisenä kansalaisena perusteltu mielipide olemassa.

Olen lähestynyt kysymyksiä seuraavien teemojen kautta:

- Mikä on tekijänoikeuslainsäädännön tarkoitus?
- Mitä on yleinen etu? Miten se maksimoidaan?
- Muuttuvien teknisten ratkaisujen ja liiketoimintamallien vaikutus tekijänoikeuslaissa
- Kuluttajan laillisten oikeuksien rajoittamisen estäminen (tekniset suojat, lisenssisopimukset)
- Suoja-aikojen muuttaminen tarkoituksenmukaisiksi
- Yksityisen kodin piiriin suojaaminen markkinasegmentointia vastaan
- Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen

Seuraavilla sivuilla kappalenumerot, kysymysten numerot ja otsikot viittaavat em. keskustelumuistioon.

Helsingissä, 27.4.2007

Jarno Rajahalme

2.2.3 Teknologiakehityksen vaikutukset

[3] *Millainen vaikutus markkinakehityksellä ja liiketoimintamallien kehityksellä tulisi olla lainsäädäntöön? Mikä osuus jää liiketoiminnan riskille?*

Lainsäädännön pitäisi olla mahdollisimman pitkälle riippumatonta markkinakehityksestä ja liiketoimintamalleista. **Liiketoimintamallien huomioiminen lainsäädännössä paaluttaa nykyisten liiketoimintamallien asemaa ja siten toimii pitkällä tähtäimellä yhteiskunnan etua vastaan**, kun uudet mahdollisuudet jäävät käyttämättä ja/tai niiden käyttöönotto hidastuu. Lain tulisi tukea erilaisten, kilpailevien liiketoimintamallien rinnakkaiseloa sen sijaan, että lailla de-facto "suojattaisiin" mitään liiketoimintamalleja.

[4] *Pitääkö lakia muokata tekniikan ja jakelun ehdoilla vai sisältöjen ehdoilla?*

Ei tekniikan eikä jakelun ehdoilla, eikä myöskään pelkästään sisältöjen ehdolla. **Lakia tulee muokata yleisen edun maksimoinnin näkökulmasta**, enkä tässä tarkoita aineellisten etujen, vaan nimenomaan kokonaisedun näkökulmaa. Tekniikka ja jakelu ovat vain välttämättömiä, mutta alati muutoksessa olevia tekijöitä, joilla sisällöt saadaan kuluttajien/yleisön käyttöön. **Siten lain tulee kohdella keskenään vertailukelpoisia vaihtoehtoisia jakelukanavia yhdenvertaisesti, jopa niin, ettei jakelua saa sopimuksilla rajoittaa mihinkään tiettyihin tekniikoihin.** Tekniikan ja jakelun (jakelutekniikan?) tulisi olla mahdollisimman tehokasta, niin, että sisällöt ovat kuluttajille mahdollisimman edullisia, ja että sisältöjen luojat saavat maksetusta korvauksesta mahdollisimman suuren osan. **Lain sovellukset eivät saa johtaa tilanteeseen, jossa kuluttajan on maksettava samasta sisällöstä useampaan kertaan.**

[5] *Tuleeko suojatun aineiston taloudellisesta hyödyntämisestä aina suorittaa korvaus tekijälle? Miten muut käytön ehdot vaikuttavat asiaan?*

Ei. Monessa taloudellisessakin hyödyntämisessä suojatun aineiston osuus kokonaisuudesta voi olla mitättömän pieni, jolloin **korvausvelvollisuudesta syntyy tarpeetonta kitkaa** luovalle työlle.

2.2.4 Tekijänoikeudesta esitetty kritiikki

[7] *Pitäisikö teknisten suojausten oikeudellisesta suojauksesta luopua?*

Kyllä pitäisi. Nykyisellään laki sallii teknisten suojausten käytöllä estää toisaalla lain sallimia käyttöjä, esim. yksityinen kopiointi, sitaattioikeus, jne. Jos kansainväliset sopimukset eivät mahdollista oikeudellisesta suojasta luopumista, niin teknisten suojausten murtaminen tekijänoikeuslain rajoitusten (esim. yksityinen kopiointi, sitaatti jne.) mahdollistamiseksi tulee korkeintaan säätää kielletyksi, mutta ei rangaistavaksi.

[8] *Onko tekijänoikeuden painopiste liikaa tekijöiden oikeuksissa? Vai onko se liikaa tuottajien ja kustantajien, siis teollisuuden oikeuksissa?*

Sekä että. Tekijänoikeuden painopisteen tulee olla yhteisessä edussa. Viitataan myös vastaukseen kohdassa [4].

[9] *Eikö tekijänoikeuden tasapainoa pidä jatkuvasti säätää myös rajoituksilla? Mitkä seikat tähän vaikuttavat?*

Rajoituksilla tulee mahdollistaa yhteisen hyvän toteutuminen maksimaalisessa mitassa. Aineistojen saatavuus ja käyttöoikeus on luovan talouden ja myös yksilötasolla elinikäisen oppimisen perusta. Lain rajoituksia tulee huomattavasti laajentaa, esimerkiksi suoja-aikoja merkittävästi lyhentämällä. Mutta tähän täytyy päästä suurilla periaatteellisilla linjoilla, niin, **etteivät rajoitukset tarvitse jatkuvaa hienosäätöä.** Nykyisellään teoksista saadaan suurin taloudellinen hyöty irti jo murto-osassa nykyisistä

suoja-ajoista, eli teosten taloudellinen elinkaari on huomattavan lyhyt verrattuna suoja-aikoihin. **Suoja-aikojen määräytymisen perusteena olisi pidettävä niiden luovaan toimintaan kannustavan vaikutuksen ylläpitämistä.** Nykyisellään luovien toimijoiden osuus esim. äänitekaupan kuluttajahinnoista on alle 10 % (Gowers review/Chart 4.1: Revenue distribution). Uudet verkkoteknologiat mahdollistavat myös uusia tapoja tuottaa sisältöjä. Jos suoja-aikoja lyhennettäisiin esimerkiksi 10 vuoteen, moniko kirja jäisi kirjoittamatta tai moniko elokuva tekemättä? Ei kovinkaan moni (Gowers review/Chart 4.3: Sales of fiction in first year of publication).

[10] Meneekö suomalainen sopimuslissensijärjestelmä liian pitkälle?

Kyllä, sikäli kun esim. parturi-kampaajan on korvattava siitä, että radio on päällä. Kukaan ei mene kampaajan penkkiin istumaan kuunnellakseen radiota! Toisaalta myös radio-asemien jo maksamat korvaukset tulisi katsoa riittäviksi korvauksiksi riippumatta siitä, missä yleisö radiota kuuntelee.

[12] Pitäisikö "saman yleisön periaate" kirjata lakiin?

Ei sellaisena, kun se on tekstissä "Tekijänoikeuden suuntaviivoja" esitetty. Käsitteen täytyy olla huolellisesti rajattu, niin, että on todella kyse samasta yleisöstä. Kun esim. yllä mainittu kampaajan asiakas on jo oikeutettu radion kuunteluun kännykkänsä FM-radiolla, niin tässä tapauksessa on todellakin kysymys "samasta yleisöstä". Tapaukset, joissa esim. musiikki on liiketoiminnan ytimessä tilanne voi olla toinen. Tai jos lähetys tapahtuu merkittävän eri-aikaisesti alkuperäiseen lähetykseen nähden, voi olla, että kyseessä on "eri yleisö".

Toinen esimerkki tosiasiallisesti samasta yleisöstä on yksityisen kodin piiri. Laki pitäisi muotoilla niin, että kun aineisto jo kerran on jaettu luvallisesti yksityisen kodin piirissä tapahtuvaan käyttöön (ml. kopiointi myöhempää käyttöä varten), sitä pitäisi voida edelleen käyttää saman kodin piirissä erilaisia käyttötapoja käyttäen lain tai teknisten rajoitusten tai suojausten sitä estämättä.

[13] Miten määritellään kielletyn ja rangaistavan raja?

Kielletyn ja rangaistavan rajan määrittäminen on erittäin ongelmallista. On moraalisesti kyseenalaista kieltää käyttöä, joka ei ole rangaistavaa. Yleisöä ikään kuin johdetaan ajatusmalliin, että kieltoja saa rikkoa, jos rikkomisen ei ole rangaistavaa. **Yleisen lainkuuliaisuuden lisäämiseksi ja ylläpitämiseksi olisi pyrittävä pidättäytymään kieltämästä tekoja, jotka eivät ole rangaistavia.** Toisaalta, mahdollisuus määrätä jokin teko kielletyksi, mutta ei rangaistavaksi voi olla **kansalliselle lainsäätäjälle tarpeellinen työkalu**, jos halutaan olla rankaisematta teoista, jotka kansainväliset sopimukset velvoittavat lain suojaamiksi, mutta jotka sotivat tekijänoikeuslain henkeä vastaan (rajoitukset).

2.4.3 Oikeudet vs. rajoitukset

[20] Onko oikeuksia ja niiden rajoituksia koskevien säännösten osalta kehittämistarpeita? Jos on, niin millaisia?

Lain rajoitusten ja sopimusten välinen suhde tulee muuttua, niin, ettei sopimuksella saa poistaa laissa olevaa rajoitusta, eli **rajoituksen sallimaa käyttöä ei saa sopimuksella estää.** Esimerkiksi kuluttajalle tai kirjastolle myytävän teoksen lissenssiehdot eivät saa kaventaa lain rajoitusten myöntämiä käyttöoikeuksia.

2.4.4 Kuluttajanäkökulma

[22] *Ovatko kaikki odotukset kuluttajalaitteiden, teknisten järjestelmien ja aineistojen yhteen toimivuudesta oikeutettuja?*

Kyllä, varsinkin tekniikan edelleen kehittyessä. Tietojenkäsittelyn laskentatehon jatkuvasti kasvaessa olemme pian tilanteessa, jossa yhteensopivuudelle ei ole mitään teknisiä esteitä. Kuluttajalla on hyvä syy ja oikeuskin odottaa markkinoitavien laitteiden ja aineistojen yhteensopivuutta. Pitkällä tähtäimellä kuluttajan vedttäminen teknisten tai muiden tekosyiden nojalla ei voi olla kenenkään etu.

[23] *Pitääkö teknisten suojakeinojen oikeudellista suojaa pitää yllä teknologian kehittäjän ja/tai sisällön levittäjän taloudellisten etujen vuoksi?*

Ei, vaan tällainen oikeudellinen suoja pitää poistaa siten, että kuluttaja voi toteuttaa lain hänelle sallimia tapoja käyttää hankkimaansa teosta. Markkinakehitys jo nyt näyttää siltä, että teknisistä suojauksista tullaan luopumaan, koska ne toimivat kuluttajan etua vastaan (Apple iTunes/EMI).

[24] *Pitääkö tämä oikeudellinen suoja – ja missä tapauksissa – murtaa kuluttajien edun vuoksi ja kilpailun lisäämiseksi?*

Oikeudellinen suoja tulee poistaa juuri niissä tapauksissa, jossa se toimii lain kuluttajalle myöntämää oikeutta vastaan, esimerkiksi käyttää sisältöjä minkä tahansa valmistajan valmistamilla laitteilla, tai tehdä kopioita omaan käyttöön. Ks. myös edellinen vastaus.

[25] *Voiko kuluttajan edusta olla kysymys jossakin muussa tilanteessa kuin vastikkeellisessa, esim. jos henkilö saa hyödykkeen haltuunsa tai käyttöönsä ilmaiseksi?*

Kyllä. **Esimerkiksi kun kuluttaja saa laillisen sisällön lahjaksi**, jonkun toisen tuotteen kylkiäisenä, tai esimerkiksi ilmaisena näytteenä.

2.5.1 Yksityinen kopiointi

[27] *Kuinka laajalle yksityisen kopioinnin vapauden tulisi ulottua? Tulisiko laissa asettaa nykyistä selvemmät kappale- ym. rajat?*

Lain jo nykyisellään sallima yksityisen kopioinnin ulottuvuus on riittävä, kunhan teknisellä kikkailulla ei saa tätä estää. Laissa ei tule esittää mitään kappale- tai muitakaan rajoja.

[28] *Tulisiko digitaalista yksityistä kopiointia säännellä eri tavalla kuin analogista? Kappalemääräinen rajoitettu kopiointimahdollisuus?*

Ei. Lain tulee olla teknologianeutraali. Analogisen esitysmuodon kautta on kuitenkin mahdollista tehdä myös digitaalisia kopioita laadun merkittävästi huonontumatta. Mikään kappalemääräinen raja ei voi olla mitenkään muuten kuin mielivaltaisesti perusteltu. Mielivaltainen perustelu ei ole hyvä lähtökohta millekään laille. **Rajaaminen yksityiseen käyttöön on täysin riittävä.**

[29] *Tulisiko teknisten suojausten käyttäjät velvoittaa mahdollistamaan rajoitettu yksityinen kopiointi?*

Ei, vaan suojausten käyttäjät tulee velvoittaa mahdollistamaan **rajoittamaton** yksityinen kopiointi, sitaatiooikeuden toteutuminen jne.

[30] *Mahdollinen säädetty karenssiaika, jonka aikana kopiointi ei olisi sallittua?*

Ei tule säätää mitään karenssiaikoja. Esimerkiksi DVD-tallenteen kopiointi ja sisällön muokkaaminen siten, että sisältöä voi katsoa myös (pienemmällä) kannettavalla toistimella tulisi olla sallittua. Mahdollisen karenssiajan valvonta yksityisyyden suojaa rikkomatta ollee myös käytännössä mahdotonta. Ei ole mitään mieltä tehdä yksityiseen käyttöön sisältöjä kopioivia henkilöitä rikollisiksi. Yleinen lainkuuliaisuus kärsisi, ks. myös vastaus kohtaan [13].

2.5.2 Tallennus- ja laitemaksut – Hyvitysmaksu

[34] *Mikä on sähköisen kaupan liittyvän käyttöluvan myynnin suhde loppukäyttäjän kopiointiin? Sisältyykö käyttöluvan oikeus kopioida?*

Lain tulee olla teknologianeutraali. **Jakelukanava ei saa vaikuttaa kuluttajan oikeuksiin.** Sähköisesti toimitettua kappaletta tulee oikeudellisesti kohdella kuten fyysisen median välityksellä myytyä kappaletta. Lisenssi yms. sopimuksilla ei saa kaventaa kuluttajan oikeuksia.

2.5.3 Uudet jakelutiet ja uudet välittämiskanavat

[36] *Milloin kysymyksessä on sellainen uusi televisio-ohjelman lähetys- tai välitystapa, joka edellyttää uutta sopimista ja korvausta?*

Ylipäänsäkään lähetys- ja välitystavan ei tulisi mitenkään vaikuttaa tekijänoikeuksiin tai niistä korvaamiseen. Esim. matkatelevisioita on ollut ennenkin olemassa. Ks. myös vastaus ”samaa yleisöä” koskevaan kysymykseen [12].

[37] *Missä määrin ”vanhat” lähetysoikeussopimukset kattavat lähettämisen uusissa lähetysjärjestelmissä?*

Siinä määrin kuin yleisö on tosiasiallisesti sama (ks. kohta [12]). Sopimusoikeudellisesti siinä määrin kun sopimukset eivät erikseen rajaa uusia lähetysjärjestelmiä ulkopuolelle.

[38] *Miten teknisten viestintäjärjestelmien kehitys pitää ottaa huomioon ja mikä on kohtuullista?*

Erilaisten teknisten viestintäjärjestelmien kirjaaminen lakiin on tarpeetonta. Lain tulee olla teknologianeutraali.

[39] *Miten lähetystekniikan vaihtumisesta aiheutuvat uudet tekijänoikeudelliset tilanteet on otettu sopimuksissa huomioon? Mikä on osapuolten yhteisymmärrys sopimusten sisällöstä?*

Lähetystekniikan vaihtuminen ei aiheuta uutta tekijänoikeudellista tilannetta, sikäli kun ko. tekniikkaa ei erikseen ole laissa määritetty.

[42] *Miten tekijänoikeuslain säännöksillä voitaisiin helpottaa ratkaisuja?*

Tulevassa lainsäädännössä tulee pyrkiä siihen, ettei eri lähetystekniikoita huomioida laissa ollenkaan, ja saman yleisön jakaminen eri segmentteihin *teknisellä perusteella* tulee kieltää.

2.5.14 DRM-järjestelmät

[68] *Pitäisikö lainsäädännöllä tai muilla järjestelyillä tukea DRM:ien käytön laajentamista?*

Ei. Nykyisessä markkinatilanteessa on jo nostettu kädet pystyyn DRM:n suhteen (Apple iTunes/EMI). DRM järjestelmistä on mahdotonta tehdä sellaisia, etteivät ne polkisi kuluttajien oikeuksia ja/tai rajoittaisi kilpailua. DRM-järjestelmistä voi myös muodostua uusi pakkovero jossa varoja ohjataan pois luovasta taloudesta patenttioikeuksien haltijoille, ja vieläpä siten, että teknisestikin kelvottomilla järjestelmillä on lain suoja!

2.5.15 Tekniset suoja-keinot

[69] *Ovatko sähköisen musiikki- ja muun aineistokaupan yhteensopivuuskysymykset ja kuluttajansuoja relevantti kysymys?*

Kyllä. Kysymys on nimenomaan kuluttajansuojasta. Kuluttajat ovat tilanteessa täysin epäsymmetrisessä asemassa. Kuluttajalle ei ole mitään syytä epäillä, etteikö aineiston pitäisi olla vähintäänkin yhtä käyttökelpoista kuin fyysisellä medialla myytävä aineisto. Aineistokaupan muut osapuolet osaavat ennakoida tekniikan kehityksen ja esimerkiksi keskimääräiset kuluttajalaitteistojen vikaantumiset siten, että kuluttaja joutuu käytännössä jatkossa tilanteeseen, jossa hän joutuu maksamaan samasta sisällöstä uuden maksun. Jossakin määrin tätä on tietenkin tapahtunut jo aiemminkin mm. siirryttäessä vinyylilevyistä CD-levyihin.

[70] *Tulisiko säätää kielto ja sanktio teknisten suojausten käyttämisestä public domain ym. tekijänoikeussuojan ulkopuolella olevan aineiston jakelussa?*

Kyllä, ja vastaava kielto ja sanktio tulee ulottaa myös esim. yksityisen kopioinnin estäviin tekniisiin suojauksiin.

[71] *Millaisia ongelmia vahvojen/heikkojen suojausten määrittelyyn liittyy?*

Pääasiallinen ongelma on se, että suojaus katsotaan "vahvaksi" ilman varsinaista teknistä perustetta. Voiko esim. DVD:n tapauksessa kyse olla vahvasta suojauksesta, jos kaupallisesti saatavalla tuotteella voi suojausten murtaa alle sekunnissa yhteensopivuuden takaamiseksi kannettavien toistimien kanssa?

Toisaalta heikkokin suoja on kuluttajalle kiusa, koska heikkokin suoja yleensä riittää siihen, ettei esim. CD-levy toistu ongelmitta kaikissa soittimissa.

[72] *Miten teknisten suojausten oikeudellinen suoja toteutuisi parhaiten ja saisi aikaan tavoitellut vaikutukset?*

Teknisten suojausten oikeudellinen suoja toteutuisi parhaiten silloin, kun myös kuluttajan oikeudet olisivat suojattuja. Teknisen suojan tavoiteltavana vaikutuksena ei voi sallia esim. lain salliman yksityisen kopioinnin estämistä. Teknisen suojan tavoiteltavan vaikutuksen tulee näin ollen olla luvattoman kopioinnin estäminen. Toisaalta teknisten suojausten **lain suojalla** ei ole mitään vaikutusta esim. vertaisverkkolevitykseen, koska ko. levitys on jo itsessään laitonta, eli laki jo suoja sisältöjä esim. vertaisverkkolevitystä vastaan.

Teknisten suojausten lain suoja tulisi poistaa. Taloudellisesti tällä ei voine olla merkitystä tekijänoikeuslain tarkoituksen kannalta. Ei ole näyttöä siitä, että yksikään teos jäisi tekemättä, jos teknisten suojausten lain suoja poistettaisiin.

2.5.19 Suoja-ajat

[82] *Tulisiko lähioikeuksien suoja-aikoja pidentää?*

Ei. Suoja-aikojen pidentämisellä ei ole käytännöllistä taloudellista merkitystä, mutta pitkät suoja-ajat vaikuttavat teosten saatavuuteen, koska teosten pitäminen saatavilla kysynnän hiivuttua ei ole liiketaloudellisesti kannattavaa. Toisaalta luovuuden ja luovan talouden näkökulmasta olisi parempi, että teokset tulisivat Public Domainiin aiemmin, kuin ne nyt tulevat. Tämä voisi jopa lisätä taloudellista toimeliaisuutta ja varmasti lisäisi tosiasiallista tarjontaa (Gowers review/Chart 4.5: Availability (in print) in 2006).

[83] *Tulisiko musiikkiteosten suoja-ajan laskemista yhtenäistää?*

Ei. Yhtenäistäminen tarkoittanee käytännössä suoja-aikojen pidentämistä, joka ei ole tarpeellista.

2.5.20 Orvot teokset

[84] *Pitäisikö mahdollisen ratkaisun koskea vain arkistoja tai kirjastoja?*

Ei, vaan kaikkea mahdollista käyttöä. Myös taloudellista, jos teos todella on orpo. Eli orvot teokset Public Domainin piiriin samoin kuin vanhentuneet teokset.

[85] *Tarvitaanko erikoisratkaisu myös muun tyyppisiä käyttöjä varten?*

Ei tarvita erikoisratkaisua, vaan yleinen ratkaisu.

2.5.21 Levitysoikeus ja sen raukeaminen

[87] *Tulisiko äänitteiden kirjastolainaukselle säätää karenssi-aika?*

Ei, **kirjastojen rajalliset aineistoresurssit yhdessä kuukauden mittaisen laina-ajan kanssa** pitävät huolen siitä, ettei karenssista olisi mitään todellista taloudellista etua äänitteiden myyntikanaville. Lisäksi ei ole mitään syytä kohdella erilaisia aineistolajeja laissa eri tavalla. **Yhtä hyvin voitaisiin kysyä pitäisikö kirjojen tai lehtien kirjastolainaukselle säätää karenssi-aika?**